

# FELSEFE DÜNYASI

2009/2 Sayı: 50 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

## Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına  
Başkan Prof.Dr. Necati ÖNER

## Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof.Dr. Ahmet İNAM

## Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER  
Prof. Dr. Ahmet İNAM  
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ  
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR  
Doç. Dr. Erdal CENGİZ  
Doç. Dr. İsmail KÖZ  
Araş. Gör. Ahmet EYİMAYA

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S  
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

## Yazışma ADRESİ

P.K 21 Yenışehir/Ankara  
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: 15 TL ( KDV Dahil )

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay şubesi: 00158007288336451

## Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı  
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi  
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No:11 Y.Mahalle/ANKARA  
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

## SARTRE'DA MARKSİZM ELEŞTİRİSİ

Ogün ÜREK\*

Düşünce tarihinde, düşünürler tarafından ortaya konan teoriler, hiçbir zaman yalnızca gerçeklikten kopuk, saf, zihinsel düşünceler değildirler. Araştırma nesnelere ne olursa olsun, bütün düşünceler, doğal ve insani gerçeklik üzerinde etkide bulunurlar. Modern çağın başından bu yana, özellikle bilimsel teoriler, doğa ve insan yaşamı üzerinde doğrudan etkide bulunmuştur. Bu da bilim adamları için hem bir motivasyon kaynağı, hem de doğa ve insan için bir dönüşüm aracıdır.

Buna karşılık, felsefi teorilere gelince, onlar farklı bir yere sahiptirler. Bilimin teorilerinde olduğu gibi, felsefi teoriler de doğa ve insan yaşamı üzerinde etkide bulunurlar. Ama bu, dolaylı, yavaş yavaş ve çok daha sınırlı bir şekilde olur. Dışarıdan bakılınca, felsefi bilginin bu özelliği, ilk bakışta, sorunları görme, onları birbirinden ayırt etme ve anlamada güçlükler ortaya çıkarır. Öyle ki bundan dolayı, uzun zaman kimi sorunların yerleşmiş oldukları bağlamları görülemeyebilir. Başka bir ifadeyle, bilimin aksine felsefe, daha soyut, daha kavramsal ve deneysel olmayan bir etkinliktir. Böylece de, açık bir şekilde felsefenin gerçeklik üzerindeki yansımalarının görülmesinde güçlükler yaşanır. Örneğin, filozofların düşüncelerinin kendisi üzerinde diğerlerine göre çok daha etkili olduğu alanlardan biri toplumsal gerçeklik alanıdır. Felsefenin başlangıcından beri, bir yandan filozofların teorileriyle biçimlenmiş toplumlar söz konusuysen, diğer yandan da birbirini yanlış anlayan filozofların düşünceleri tarafından yaratılmış toplumsal bunalmalar söz konusudur. İkinci nokta önemlidir. Çünkü bu durum karşısında sorunun çözümüne olanak sağlayan sorun nesnesini ayırt etmek çok güç olacaktır. Bir örnek vermek gerekirse, Marx'ın felsefesiyle Marx sonrası marksizm arasındaki ilişki bu türdendir. Marx'ın felsefesini yanlış anlayarak marksistler yalnız pratikteki kötü bir deneyim olarak Sovyetler Birliği deneyimine<sup>1</sup> yol açmazlar; bununla birlikte, teoride de relativizme düşen ve bilgi nesnesini yitirmiş olan bugünün posmodernist anlayışa yol

\* Dr. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

<sup>1</sup> Sorunun bu görünümü makalenin konusu değildir

açan nedenlerden biri olurlar. Felsefe tarihinde, Marx'ın felsefesiyle marksist felsefe arasındaki temel ayrımın altını çizerek Sartre, bize Marx'ı yanlış yorumlamanın sonuçları açısından çağımızı değerlendirmede bir çıkış noktası sunar. Bununla birlikte, Sartre'ın marksizme yönelik eleştirisi, bir kez daha Marx'ın felsefesinin önemini göstermektedir. Sartre için Marx'ın felsefesi, devrimci bir mit ve doğanın ve insan ilişkilerinin gerçek bir betimlenmesidir<sup>2</sup>.

\*

Sartre'ın Marx sonrası marksizm eleştirisi büyük ölçüde onun tarih ve toplumu anlamada temele aldığı metodu belirleme aşamasında ortaya çıkar. Bu nedenle, bu eleştiri doğrudan Marx sonrası marksizmin metoduna ilişkin olacaktır.

Sartre, kendi tarih ve toplum anlayışının temellerini Marx'ın felsefesinde görür ve amaçladığı şeyi de, marksizm ile varoluşçuluğu bir araya getirecek yapısal ve tarihsel bir antropoloji ortaya koymak olarak açıklar. Bu çerçevede, Metot Sorunları'nın "Önsöz"ünde şunu sorar Sartre: "Bugün yapısal ve tarihsel bir antropoloji kuracak araçlara sahip miyiz?"<sup>3</sup> Ona göre, bu soru cevabını ancak Marx'ın felsefesinde bulur. Çünkü *Marksizm ve Varoluşçuluk* makalesinde de yazdığı gibi Sartre için zamanın aşılması tek felsefesi Marx'ın felsefesidir. Marx'ın felsefesinin gücünü ve zenginliğini oluşturan şey ise, onun tarihsel süreci bütünlüğü içinde aydınlatan en köklü girişim olmasıdır<sup>4</sup>.

Sartre'ın gözünde Marx'ın felsefesi bir anlamda Hegel ve Kierkegaard'ın düşüncelerinin bir sentezi gibidir. O, bu durumu şöyle açıklar: "En geniş felsefi tamlama Hegel felsefesinde görülür. Hegel'de bilgi en seçkin saygınlığına yükseltilmektedir. Onda bilgi, varlığı dıştan gözlemekle yetinmez, varlığa katılır ve onunla bütünleşir. Akıl, kendini nesneleştirir, yabancılaştırır ve durmaksızın kendi tarihinde kendini gerçekleştirerek yeniden bulur. İnsan ise kendini dışlaştırarak şeylerde yitirir, ama her yabancılaşma

<sup>2</sup> Theodor Schwarz, *Jean- Paul Sartre et le marxisme, Réflexions sur la critique de la raison dialectique*, Paris, Editions L'age d'Homme, 1976, s.18

<sup>3</sup> Jean Paul SARTRE, *Critique de la raison dialectique*, t.I, Editions Gallimard, Paris, 1985, s.14.

<sup>4</sup> Sartre a.g.e., s.35.

filozofun saf bilgisiyle sonunda aşılır. Böylece Hegel'de mutsuzluğumuza neden olan çelişmeler ve çatışmalarımız sanki aşılsın diye ortaya konmuş anlardır"<sup>5</sup>.

Sartre'a göre Hegel'le karşılaştırıldığında Kierkegaard, bir sistem içine sıkışıp kalmak istemez ve Hegel'e karşı yaşanmış olanın indirgenemezliğini ve kendine özgünlüğünü ileri sürer<sup>6</sup>. Kierkegaard için "özel yaşam yaşandığı sürece bilgi nesnesi yapılamaz"<sup>7</sup>. Varolan insan bir ideler sistemine indirgenemez. "Acı üzerine ne söylenirse söylenir, ne düşünülürse düşünülür, acı kendinde ve kendisi için çekilmediği ve bilgi onu dönüştürmekte yetersiz kaldığı sürece bilgiye sığmayacaktır"<sup>8</sup>.

Ancak Sartre'a göre dönemin çerçevesi içinde değerlendirildiğinde, Hegel kendi açısından ne kadar haklıysa, Kierkegaard da o denli haklıdır. Hegel haklıdır; çünkü Danimarkalı ideolog gibi sonunda boş bir öznelliğe varan donmuş ve kısır bir tutarsızlıkta diretmek yerine, Jenalı filozof kavramlarıyla somut gerçekliği amaçlar. Kierkegaard haklıdır; çünkü acı, gereksinim, tutku ve insanların düştükleri sıkıntılar ne aşılabilen, ne de bilgiyle değiştirilebilen katı gerçeklerdir<sup>9</sup>.

Sartre'ın Hegel ve Kierkegaard'ın sentezi olarak gördüğü Marx'a gelince, ona göre "Marx, (tıpkı Kierkegaard gibi) "insan varoluşunun kendine özgünlüğünü doğrulamakta, (Hegel gibi) insanı nesnel gerçekliği içinde kavramaktadır"<sup>10</sup>. Marx, insan gerçekliğinin bilgiye indirgenemez olduğunu, yaşanması ve üretilmesi gerektiğini ileri sürmekte, ancak onu, küçük burjuvanın katı ve aldattıcı boş öznelliğiyle karıştırma yanlılığına düşmemektedir. O, bu insan gerçekliğini felsefi tamlaşmanın doğrudan konusu yapmakta, araştırmalarının merkezine somut insanı, yani belli bir andaki gereksinimleriyle, varoluşunun maddesel koşullarıyla, şeyler ve insanlara karşı savaşımıyla belirlenen insanı yerleştirmektedir<sup>11</sup>.

Buna karşılık, Sartre, Marx sonrası marksizmin gölgesinin tarihi karartmış olduğunun altını çizer. Bu durum ona göre, marksizmin tarih ile birlikte yaşamayı bırakmasının

<sup>5</sup> Sartre, a.g.e., s.22.

<sup>6</sup> Sartre, a.g.e., s.23.

<sup>7</sup> Sartre, a.g.e., s.24.

<sup>8</sup> Sartre, a.g.e., s.23.

<sup>9</sup> Sartre, a.g.e., s.24.

<sup>10</sup> Sartre, a.g.e., s.26.

<sup>11</sup> Sartre, a.g.e., s.26.

dan, bürokratik bir tutuculukla değişikliği özdeşliğe indirgemeye girişmesindedir<sup>12</sup>. Marx sonrası marksizmin bize öğreteceği yeni bir şeyi yoktur, çünkü durmuştur. Marksizm durmuştur, çünkü bu felsefenin dünyayı değiştirmek isteyen felsefe olma isteğidir. Onun amacı “dünya-olan-felsefe” olmaktır. Bu da marksizmde teoriyi bir yana, praksis’i öte yana iten bir bölünmeye yol açmıştır<sup>13</sup>.

*Dolayım ve Yardımcı Disiplinler Problemi* başlıklı makalesinde Sartre, bugünkü durumda marksizme iki temel noktada eleştiri yöneltilebilir der. Hiç şüphe yok ki, marksizm sınıf çıkarlarının bireysel çıkarlara karşı nasıl zorla benimsetildiğini, yalın bir insan ilişkileri bütünü olarak görünen pazarın, nasıl alıcı ve satıcılar arasında gerçeklik kazanmaya yöneldiğini göstermektedir. Ama marksizm bu “topluluk nesnelere”<sup>14</sup> nin doğası ve kökeni konusunda belirsizliğe bürünmektedir. Ona göre “marksizme yöneltilebilecek ikinci eleştiri, onun bu nesnelere toplumsal yaşamın bütün düzeylerinde hiçbir zaman inceleme kaygısı duymamış olması nedeniyledir”.<sup>15</sup> Oysa insan, ancak bu topluluk nesnelereyle ilişkisinde bulunduğu koşulları tanımayı öğrenmektedir.

Sartre’a göre günümüzün marksistleri yetişkinler dışında hiç kimseyle ilgilenmemektedir. İnsan onları okurken, ilk parasını kazandığı zaman doğduğuna inanası gelir. Kendi çocukluklarını unutmuş olan bu marksistler okununca, sanki insanlar yabancılaşma ve şeyleşmelerinin deneyimine ilkin çalışma yaşamlarında varıyorlarmış gibi görünür. Oysa her insan, bu durumu, ilkin çocuk olarak, anne ve babasının işinde yaşamaktadır. Özellikle cinselliğe önem veren yorumlara karşı direnen marksistler, insandaki doğanın yerine yalnızca tarihi koyduğunu ileri süren bir yorum metodunu eleştirmek için, söz konusu cinsellik yorumlarından yararlanma yoluna gitmektedirler. Marksistler, cinselliğin, belli bir düzeyde ve belli bir bireysel görünüm içinde bulunduğumuz durumun bütünlüğünü yaşamadaki yollardan yalnız biri olduğunu daha anlayamamışlardır.<sup>16</sup>

<sup>12</sup> Sartre, a.g.e., s.36.

<sup>13</sup> Sartre, a.g.e., s.31.

<sup>14</sup> Sartre’ın burada sözünü ettiği topluluk nesnelere, örneğin bir kilise, bir banka, herhangi bir fatura ya da bir gazete gibi nesnelere.

<sup>15</sup> Jean Paul SARTRE, *Critique de la raison dialectique*, t.I, Editions Gallimard, Paris, 1985, s.67

<sup>16</sup> Sartre a.g.e., s.57.

Sonuç olarak, Sartre'a göre "verilen bu örnekler, bu felsefede somut bir antropolojinin eksik olduğunu ortaya koymaktadır"<sup>17</sup>. Bu nedenle insanı marksizm içinde yeniden ortaya çıkarmak gerekir. Çünkü "marksizm, bitmiş tükenmiş olmak bir yana, henüz çok gençtir, hatta çocukluğunu yaşamakta, gelişmeye yeni yeni başlamaktadır. Bu nedenle çağımızın felsefesi olarak kalmaktadır. Onu doğuran koşullar daha aşılmamış olduğundan, düşüncelerimiz ne olursa olsun ancak marksizm denilen bu verimli toprak üzerinde biçimlenebilir"<sup>18</sup>.

Sartre, insanı marksizm içinde yeniden ortaya çıkarmak amacıyla, verimli bir toprak olarak gördüğü marksist düşünceyle kendi varoluşçu insan anlayışını biraraya getirir. *Metot Sorunları*'nın "Sonuç" Bölümü'nde "böylece varoluşun kavranılması marksist antropolojinin insansal temeli olarak ortaya çıkar"<sup>19</sup> der Sartre. Çünkü ona göre "marksizm bugün, aynı anda hem yapısal hem de tarihsel olabilecek olanaklı tek antropoloji; insanı bütünlüğü içinde kavrayan, insanı bulunduğu koşulların maddeselliğinden hareketle ortaya koyan tek felsefedir."<sup>20</sup>

Sartre'a göre marksizm gibi varoluşçuluk da insanı, üretim tarzı ve ilişkileriyle birlikte sınıf savaşları içinde ele alır. "Varoluşçuluk ve marksizm aynı nesneye yönelirler. Ancak marksizm insanı düşüncenin içine hapsederken, varoluşçuluk onu her yerde arar. Bulduğu yerde, işinde, evinde, sokakta"<sup>21</sup>. Başka bir ifadeyle, "varoluşçuluk marksizmden farklı olarak insanı varoluştan hareketle inceler"<sup>22</sup>. Varoluşçuluk marksist ilkelere bağlı kalarak, kişinin üretim güçleri ve ilişkileriyle belirlenmesi için dolaylılamalar (les mediations) yapar.<sup>23</sup> *İleriye Yönelik-Geriye Dönük Metot* adlı makalesinde Sartre şöyle der: "Varoluşçuluk, tarihsel olayın kendine özgülüğünü doğrulamakta, olaya işlevini ve çok boyutluluğunu geri vermeye çalışmaktadır. Hiç şüphe yok ki, marksistler olayın ne olduğunu bilmiyorlar değildir. Onlar ise toplumun yapısını, sınıf savaşlarının aldığı biçimi, üretim ilişkilerini, sınıfın yükselme hareketini ve her

<sup>17</sup> Sartre, a.g.e., s.71.

<sup>18</sup> Sartre, a.g.e., s.36.

<sup>19</sup> Sartre, a.g.e., s.129.

<sup>20</sup> Sartre, a.g.e., s.128.

<sup>21</sup> Sartre, a.g.e., s.35.

<sup>22</sup> Sartre, a.g.e., s.129.

<sup>23</sup> Sartre, a.g.e., s.54.

sınıfın içinden ortaya çıkabilecek farklı çıkar gruplarını birbirine düşüren çelişmeleri göstermektedir”<sup>24</sup>.

Bütün bu nedenlerle, Sartre’ın bütün amacı, *Diyalektik Aklın Eleştirisi*’nin “Giriş”inde Kantçı bir ifade biçimiyle de dile getirdiği gibi, “gelecekteki her antropolojiye prolegomena’nın temellerini atmak”<sup>25</sup>’tir. Başka bir ifadeyle, felsefi antropolojinin iç çelişmelerini gün ışığına çıkarmak ve ortaya koyacağı metotla bu çelişmeleri giderecek çözümlerin bir taslağını yapmak olacaktır.<sup>26</sup>

Sartre, daha önce kendisinde somut bir antropolojinin eksikliğini gördüğü Marx sonrası marksizmi bir de metodu bakımından eleştirir. Ona göre, marksizmin temel yanılışı kullandıkları metottan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle “metodu bulmalı ve bilimi kurmalıyız”.<sup>27</sup>

Marx sonrası marksizmin metodu Sartre’ı tatmin etmekten uzaktır. Çünkü Sartre açısından, bu metot a priori bir metottur. Başka bir ifadeyle bu metot, Marx’ın yaptığı gibi, kavramlarını deneyimlerden çekip çıkarmayıp, onların doğruluklarından şüphe duymamakta ve bu kavramlara kurucu şemalar rolünü vermektedir. Bu metodun tek amacı olayları, kişileri ya da düşünme edimlerini önceden kurulu kalıplara girmeye zorlamaktadır<sup>28</sup>. Örneğin Valéry, bir küçük burjuva aydınıdır, buna şüphe yoktur. Böyle olmakla birlikte, her küçük burjuva aydını da Valéry değildir. Sartre’a göre, Marx sonrası marksizmin bulgulamadaki eksikliği bu iki cümlede yatmaktadır. Marksizm, kişiyle bu kişinin belli bir tarihsel anda, belli bir toplumda ve sınıfta ortaya çıkmasına yol açan süreçleri kavramaya olanak sağlayacak bir dolaylımlamalar aşama sırasından yoksundur. Marksist kişi Valéry’yi bir küçük burjuva ve yapıtını da idealist olarak nitelendirmekle, her iki durumda da onda yalnız kendi koymuş olduğu şeyi bulmaktadır. Bu eksikliğinden dolayı, bunu yapmakla o, söz konusu olguyu rastlantının yalın bir sonucu olarak görerek yakasını özgün olandan kurtarmış<sup>29</sup>; “yıllarca kazandığı deneyimleri bir

<sup>24</sup> Sartre, a.g.e., s.97.

<sup>25</sup> Sartre, a.g.e., s.180.

<sup>26</sup> Sartre, a.g.e., s.14.

<sup>27</sup> Sartre, a.g.e., s.40.

<sup>28</sup> Sartre, a.g.e., s.41.

<sup>29</sup> Sartre, a.g.e., s.53.

yana bırakarak, ince ayrıntıları hesaba katmayarak, verileri kabaca yalınlaştırarak, ama her şeyden önemlisi ele aldığı olayı daha incelemeyen bu olayı kavramlaştırma yoluna giderek partisine hizmet ettiğini sanmıştır”.<sup>30</sup>

Sartre’a göre, bundan dolayı, Marx sonrası marksist açıklamalardaki o sıkıcı yenilemeler sürüp gitmekte, diyalektik denilen şey fikir kıvılcımlarıyla karıştırılmaktadır<sup>31</sup>. Daha çok bir eleme tasarısı olan bu marksist tutumun metodu terörle özdeşdir. Çünkü bu metot, ayrıştırmayı (la différenciation) acımasız bir şekilde reddederek en az çabayla tam bir bütünlüğe ulaşmayı amaçlar. Burada söz konusu olan şey, ayrıştırılmış şeye göreli bir özerklik tanıyarak onu bütüne katmak değil, daha çok onu ortadan kaldırmaktır. Bu da her şeyi birbiriyle özdeşleştirerek iş görmeye alışmış bürokrat nitelikli kişilerin biraraya getirici eylemini ya da her şeyi bir kalıba sokma eğilimini yansıtmaktadır.<sup>32</sup>

Bugünün marksistlerin çoğu için düşünmek, tamlama savı doğrultusunda tikel olanın yerine tümel olanı koymaktır. Onlara göre, bu tür düşünme bizi, temel ama soyut olan belirlemelerden somut olana götürecektir. Başka bir ifadeyle, marksistler bu yolla, tikel olanı tümel olanda çözümlendiklerinde görünüşü gerçekliğe indirgediklerine inanarak tatmin olmaktadır. Burjuva düşüncesini anlamaya çalışmanın boş yere vakit geçirmek olduğuna inanan marksistlere göre, önemli olan tek şey, bu düşüncenin bir idealizm tarzı olduğunu göstermektir.<sup>33</sup> Oysa Sartre’a göre, “Marx bu sahte tümellikten (la universalité) o denli uzaktı ki, insana ilişkin bilgisini, diyalektik bir biçimde, yani en geniş belirlemelerden en açık ve kesin belirlemelere doğru ileriye yönelik bir biçimde oluşturmaya girişiyordu. Marx bu metodunu soyuttan somuta yükselen bir araştırma olarak tanımlıyordu”.<sup>34</sup> Ona için somut olan, hiyerarşik gerçekliklerin ve belirlemelerin hiyerarşik tamlamasıydı.

Oysa Sartre’a göre, çağdaş marksizm insan yaşamının bütün somut belirlemelerini rastlantıya bırakır.<sup>35</sup> Marksizm sonuçta, saçma Pavlovcu psikolojiyi kullanarak

<sup>30</sup> Sartre, a.g.e., s.32.

<sup>31</sup> Sartre, a.g.e., s.48.

<sup>32</sup> Sartre, a.g.e., s.48.

<sup>33</sup> Sartre, a.g.e., s.48.

<sup>34</sup> Sartre, a.g.e., s.49.

<sup>35</sup> Sartre, a.g.e., s.70.



insan olmanın taşıdığı bütün anlamın yitirilmesine yol açmıştır. Çünkü Pavlovcu psikoloji, “diyalektik bir tamlama doğrultusunda, bir yandan nesnel yapılara ve maddesel koşullara karşılık gelirken, öte yandan da hiçbir zaman aşamadığımız çocukluğumuzun yetişkin yaşamımız üzerindeki etkisini araştırma konusu yapsa da<sup>36</sup>... bize hiçbir yeni açıklama ilkesi getirmemektedir”.<sup>37</sup> Pavlovcu psikoloji, bireyin çevresi ya da sınıfıyla doğrudan ve güncel ilişkisini dikkate almadan, bireyin belli bir toplum katmanının üyesi olarak kendini gerçekleştirmesine yardımcı olan davranış biçimine tarihselliği ve olumsuzluğu (la négativité) katmaktadır<sup>38</sup>. Pavlovcu psikanalizmin bu metodu, her şeyden önce çocuğu, belli bir toplumdaki aile ilişkilerinde yaşadığı biçimiyle inceleme konusu yapar<sup>39</sup>. “Psikanalizm, karanlıkta el yordamıyla yolunu arayan çocuğa, yetişkin kişilerin ona isteği dışı benimsettikleri toplumsal rolü, çocuğun bu rolün içinde boğulup boğulmadığını, bu rolden kaçmak isteyip istemediğini ya da bu rolü bütünüyle benimseyip benimsemediğini göstermektedir. Yalnızca psikanalizm yetişkin kişide tam insanı bulmamıza ve söz konusu insanın yalnız bugünkü belirlenimlerini değil, aynı zamanda geçmişinin ağırlığını da ortaya çıkarmamıza olanak sağlamaktadır”.<sup>40</sup> O, varoluşçulukla ilişkisinde varoluşçuluğa insanın çocukluğundan beri yitirmiş olduğu durumları araştırma konusunda yardımcı olmakla birlikte, Sartre’ın gözünde bunun ötesinde varoluşçuluğun ileriye yönelik andaki bakışına herhangi bir katkıda bulunmaz.<sup>41</sup>

Böyle olmakla birlikte, Sartre, açık bir şekilde marksizmi eleştirse de ona göre, sosyoloji ve tarihi diyalektik materyalist anlayış yörüngesine sokmada yalın ve kusursuz bir metot ortaya koymuş olan kişi, bir marksist olan Henri Lefebvre’dir. “Lefebvre araştırmasına, ilkin bir köy topluluğunun yatay bir karmaşıklık içinde ortaya çıktığını belirleyerek başlamakta, ancak bu yatay karmaşıklığın dikey ya da tarihsel karmaşıklık denilen bir karşılığı olduğunu da eklemektedir”.<sup>42</sup> Lefebvre’e göre, “dünyanın köysel kesimlerinde çeşitli yaşlara ve tarihlere ait oluşumların birarada bulduklarını gözlem-

<sup>36</sup> Sartre, a.g.e., s.58.

<sup>37</sup> Sartre, a.g.e., s.59.

<sup>38</sup> Sartre, a.g.e., s.59.

<sup>39</sup> Sartre, a.g.e., s.56.

<sup>40</sup> Sartre, a.g.e., s.56.

<sup>41</sup> Sartre, a.g.e., s.59.

<sup>42</sup> Sartre, a.g.e., s.50.

lemektedir. Örneğin, Amerika'nın köy gerçeğini empirik ve istatistiksel olan sosyoloji değil, yalnızca tarih açıklayabilir. Şehirlerin çok daha önceleri kurulmuş olduğu bir zamanda Amerika'ya gelen göçmenler, kimsenin oturmadığı topraklara gelip bu toprakları işgal etmişlerdi. Oysaki Avrupa'da şehirler köysel yerleşim alanlarının ortasında gelişmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde dar anlamda bir köy kültürünün olmayışının, bir şehir kültürü biçiminde oluşunu da bu aynı nedene bağlayabiliriz".<sup>43</sup>

Sartre'a göre Lefebvre, böylesi bir karmaşıklık ve ilişkiler karşılıklığını araştırma yolunda, söz konusu ilişkiler içinde kaybolmaksızın birçok aşamadan oluşan yardımcı teknikleri kullanarak bir metot önermektedir.<sup>44</sup> Bu metot üç aşamadan meydana gelir:

a) Betimleyici (Descriptif): Deneyden ve genel bir teoriden edinilmiş bakış açısıyla yapılan gözlem

b) Analitik-Geriye Dönük: Gerçekliğin çözümlenmesi. Bu gerçekliği tam olarak tarihlendirme çabası

c) Tarihsel-Kalıtımsal: Şimdiyi aydınlatılmış, anlaşılmalı ve açıklanmış biçimiyle yeniden ortaya çıkarma çabası.

Sartre'a göre Lefebvre'in bu metodu, gerek fenomenolojik betimleme aşamasıyla, gerekse ilerleme (la progression) sonrasındaki çifte gerileme (la régression) hareketiyle antropolojinin bütün alanlarında geçerli olabilecek bir metottur. "Çünkü bu metot buldurucu (euristique) bir metottur ve yalnız bu metot bulgunun kendine özgülüğünü belirleyerek karşılaştırmalar yapabilir".<sup>45</sup> Bu noktada Sartre açısından tek hayıflanılacak şey, bir marksist olarak Lefebvre'in diğer marksistler arasında kendisiyle aynı görüşte kişiler bulamamış olmasıdır.

Sonuç olarak, Sartreci metot anlayışına göre, Marx'ın metodu ileriye yönelikti. Ancak Sartre'a göre, bugün bu marksist ilerleme anlayışı tehlikeli sonuçlar doğurmaktadır. Marx'ın bu ilerleme metodundan tembel marksistler, gerçeği a priori olarak kur-

<sup>43</sup> Sartre, a.g.e., s.50.

<sup>44</sup> Sartre, a.g.e., s.50.

<sup>45</sup> Sartre, a.g.e., s.51.

mayı sağlamak, siyaset bilimciler ise olmuş bitmiş olanın aynen olduğu gibi olması zorunluluğunu kanıtlamak için yararlanmaktadırlar. Ama bu saf sergileme metoduyla hiçbir şey başaramazlar. Çünkü onlar daha başlangıç aşamasında bulmaları gereken şeyi önceden biliyorlardır. Oysa Sartre'a göre onun kendi metodu buldurucudur. Bu metot hem ileriye yönelik, hem de geriye dönük olduğundan bize yeni şeyler öğretebilir. İnsanı kendine özgü çerçevesi içinde ele alan metot da yine bu buldurucu metottur.<sup>46</sup>

\*

Marx'ın felsefesiyle Marksizm arasında metot açısından farklar gören Sartre'ın bu eleştirisini değerlendirmeye gelince şunlar söylenebilir: Sartre'ın bu eleştirisine göre, Marx sonrası marksizmin yanılışı, buldurucu bir metot ortaya koymak yerine, Marx'ın buldurucu metodu aracılığıyla ortaya koyduğu düşüncelerini eleştirmeksizin nesne alanının yapısal özelliğine uygulamaktır. Başka bir ifadeyle, Sartre'ın bu eleştirisi bize bilgisel bir temel üzerinde kurulmuş toplum tasarımıyla ontolojik bir temelden yoksun ve nesnesini yitirmiş toplum tasarımları arasındaki ayrımı göstermektedir. Marx ile Marx sonrası marksizm arasındaki ilişkiyi de bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Günümüz düşünce dünyasında temelini bulan olumsuz durumun görünümünden biri nesnenin yitirilmesidir. Nesnenin yitirilmesi olgusu, Marx ile marksist ideoloji arasındaki farkı anlamak için de kilit noktasıdır. 20. yüzyılın marksist ideoloji, 19.yüzyılda Marx'ın ortaya koyduğu insan ve değerlilik anlayışı temelindeki görüşlerini temelinden koparmış ve farkına varmadan pozitivistimin insan anlayışı ve değerlilik ölçüleriyle birleştirmiş olan bir ideolojidir.<sup>47</sup> Bu ideoloji, bu açıdan ele alındığında, nesnesini yitirmiş bir anlayış olarak marksizmin sonuçta bir kısır döngü, bir bunalımın içine düşmesi kaçınılmaz olacaktır. Sonuç olarak, bugünün postmodern filozoflarının ortaya koydukları tavır böylesi bir döngüyü ya da bunalımı meşrulaştırma çabalarından başka bir şey değildir. Örneğin Derrida, metafizik düşünme biçiminin ürünü olan bu bunalımın aşılabilir olduğunu düşünür. Bu bunalım karşısında o, *differance* anlayışını ortaya koyar. Derrida için evren göstergelerden (les signes) oluşan bir ağdır. Her şey

<sup>46</sup> Sartre, a.g.e., s.103.

<sup>47</sup> Ioanna Kuçuradı, *Çağın Olayları Arasında*, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 70.

*differance* ve ayrımlar oyunu tarafından belirlenmiştir. Çünkü Derrida'ya göre "différance, ayrımların ve ayrımların izlerinin (les traces) sistematik oyunudur"<sup>48</sup>...*Différance*'ın aham, yazarı ve sahibi olan bir öznesi yoktur. Öznellik de tıpkı nesnellik gibi *differance*'ın etkisidir".<sup>49</sup> Böylece Derrida, Descartes'dan beri felsefe tarihinde varolan özne-nesne ikiliğini aşmayı amaçlar.

### Résume: la Critique du Marxisme Chez Sartre

Cet article cherche à évaluer sur la critique du marxisme de Sartre qui fait des différences méthodiques entre la philosophie de Marx et le marxisme. Selon cette critique de Sartre, la faute du marxisme après Marx, au lieu de découvrir une méthode euristique, conforme à la particularité structurelle du domaine de l'objet, le raisonnement directement et sans critique les pensées créées par la méthode euristique de Marx. Si on traite marxisme dans ce contexte, elle a à tomber dans un cercle vicieux, une crise. L'attitude que les philosophes postmodernes d'aujourd'hui montrent n'est pas autre chose de légitimer un tel cercle vicieux ou une crise.

**Les mots clé:** le marxisme, la méthode, la différence, la société, la crise

### KAYNAKLAR

Derrida, J. (1972). *Positions : Sémiologie et Grammatologie, entretiens avec Julia Kristeva*, Paris, Editions de Minuit.

Lacroix, J. (1968). *Panorama de la philosophie française contemporaine*, Paris, Presses Universitaires de France, pp. 153-160.

Kuçuradı, İ. (1997). *Çağın Olayları Arasında*, Ankara, Ayraç Yayınevi

Sartre, J. P. (1964) *Problemes du marxisme*, t. I, dans *Situations VI*, Paris, Editions Gallimard,

<sup>48</sup> Jacques Derrida, *Positions : Sémiologie et Grammatologie, entretiens avec Julia Kristeva*, Editions de Minuit, Paris 1972, s.38

<sup>49</sup> Derrida, a.g.e., s.40

Sartre, J. P. (1965) *Problemes du marxisme*, t. II, dans Situations VII, Paris, Editions Gallimard,

Sartre, J. P. (1985) *Critique de la raison dialectique*, t.I Paris, Editions Gallimard,

Schwarz, T. (1976) *Jean- Paul Sartre et le marxisme, Réflexions sur la critique de la raison dialectique*, Paris, Editions L'age d'Homme,

Seel, G. (1995) *La dialectique de Sartre*, Paris, L'Age d'homme,